

บทวิจารณ์หนังสือ: จิตวิทยาสังคมของความดีและความชั่วร้าย
Book Review: The Social Psychology of Good and Evil

ชินัน บุญเรืองรัตน์* และ วนัญญา แก้วแก้วปาน**

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล*

ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**

Chinun Boonrourrut* and Wananya Kaewkaewpan**

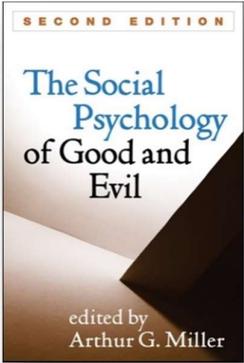
Department of General Education Faculty of Education Vongchavalitkul University*

Department of Psychology and Guidance Faculty of Education Silpakorn University**

Corresponding author E-mail: b.chinun@gmail.com

(Received: January 5, 2020; Revised: February 4, 2020; Accepted February 27, 2020)

ชื่อเรื่อง:	The social psychology of good and evil [จิตวิทยาสังคมของความดีและความชั่วร้าย]
ผู้แต่ง:	Arthur G. Miller [อาร์เธอร์ จี มิลเลอร์]
ปีที่พิมพ์:	2016
พิมพ์ครั้งที่:	2
สำนักพิมพ์:	Guilford Publications
จำนวนหน้า:	541 หน้า
ภาษา:	อังกฤษ
อ้างอิง:	Miller, A. G. (Ed.). (2016). <i>The social psychology of good and evil (2 Ed)</i> . New York, NY: Guilford.

1. บทนำ

จากเหตุการณ์ปล้นร้านทองที่จังหวัดลพบุรี ช่วงปลายเดือนมกราคม ที่มีผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 3 ราย (Bangkok Post, 2020) สูเหตุการณที่รุนแรงมากกว่ากับเหตุการณ์กราดยิงที่จังหวัดนครราชสีมา ในช่วงต้นเดือนกุมภาพันธ์ ในปีพ.ศ. 2563 ที่มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 30 ราย และผู้บาดเจ็บอีกจำนวนมาก (BBC Asia, 2020) เหตุการณ์ทั้งสองสร้างบาดแผลในใจให้กับผู้เสียหาย สร้างความหวาดหวั่นและหวาดกลัวกับสังคม นอกจากนั้นยังพบความโกรธเคืองของประชาชนทั่วไปที่แสดงออกมาผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ พบได้ตั้งแต่การตำหนิต่าง ๆ จนไปถึงการสาปแช่งให้ผู้ก่อการร้ายนั้นตายสิ้นไป เหตุการณ์ทั้งสองนี้ทำให้หลายคนโยงไปถึงความรุนแรงในเกมส์และจริยธรรมในหลายแง่มุม ในฐานะของนักจิตวิทยาสังคม พฤติกรรมเหล่านี้แฝงไปด้วยเรื่องที่ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นนั้น อาจจะไม่ใช่เพียงเกิดขึ้นจากตัวผู้ก่อเหตุเท่านั้น แต่อาจจะเป็ผลลัพท์ท้ายที่สุดของวงจรของความชั่วร้ายที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว และไม่ได้เกิดเพียงแค่ปัจจัยเพียงอย่างเดียวหนึ่งเท่านั้น เพราะหากเราเชื่อว่าคนเรามีทั้งด้านดีและด้านชั่วร้ายภายในตัวเองแล้ว พฤติกรรมเลวร้ายอาจจะเกิดขึ้นกับคนดีก็เป็นได้เช่นกัน

มีบันทึกความพยายามที่จะศึกษาพฤติกรรมดีและพฤติกรรมชั่วร้ายของมนุษย์ในหลาย ๆ แง่มุม ทั้งปรัชญา ศาสนา และจิตวิทยามายาวนานในหลายยุคหลายสมัยนับเวลาได้มากกว่าสองพันปี หนังสือเรื่องจิตวิทยาสังคมของความดีและความ

ชั่วร้ายเล่มนี้เรียบเรียงโดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อาร์เธอร์ จี มิลเลอร์ นักวิชาการผู้มีผลงานตีพิมพ์ที่ได้รับการอ้างอิงอย่างกว้างขวางด้านอคติวิทยา, กฎเกณฑ์, ตรรกะการใช้เหตุผล, การตัดสินใจ และการตอบสนองของผู้คนต่อความรุนแรง

ในส่วนบทนำของหนังสือเล่มนี้ มิลเลอร์ได้กล่าวเปิดเรื่องด้วยงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมหนึ่งที่สนับสนุนและส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมต่างๆของประชาชน แต่กลับยอมรับแนวคิดการลงโทษประหารชีวิตของนักโทษ ที่ถือว่าเป็นการฆ่าคนประเภทหนึ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ในทางจริยธรรมโดยทั่วไป โดยระบุว่าประชาชนผู้เข้าร่วมการศึกษามากกว่าร้อยละ 60 เห็นด้วยกับแนวคิดการลงโทษประหารนี้ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ทำให้นักจิตวิทยาสังคมสงสัยว่าเพราะเหตุใดผู้คนจึงยอมรับการลงโทษประหาร ทั้งๆที่การให้อภัยถือเป็นหนึ่งในพฤติกรรมที่ดี และเป็นเรื่องส่งเสริมให้ทุกคนควรจะไม่มีใจหรือ

แม้หนังสือเล่มนี้จะไม่ได้อ้างอิงถึงจุดกำเนิดของความดีและความชั่วร้าย อย่างไรก็ตามที่คนเรารู้เรื่องความดีและความชั่วร้ายที่มิลเลอร์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าทั้งสองอย่างนั้นเป็นธรรมชาติที่อยู่ในตัวของคนทุกคน ส่งผลต่อการตัดสินใจ และการตีความในทุกสถานการณ์ เหมือนเหรียญที่ต้องมีทั้งสองด้านคู่กันไปเสมอ แนวคิดนี้อาจต่างจากจิตวิทยาสังคมกระแสหลักที่สนใจศึกษาปัจจัยเชิงลบที่ก่อให้เกิดการตัดสินใจและพฤติกรรมที่ผิดไปจากบริบทของสังคม หนังสือเล่มนี้เน้นเรื่องความแตกต่างของบุคคล, บริบทต่าง ๆ ที่มีผลต่ออารมณ์, ความรู้สึกผิดและการรับรู้เรื่องอคติผ่านการทดลองในมนุษย์ที่จะแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน รวมไปถึงการยกตัวอย่างงานวิจัยที่สร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบันที่อาจสร้างอันตรายต่อตัวบุคคลในอนาคตจากความรุนแรงที่แฝงเข้ามาควบคู่กับความบันเทิงต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้ถูกแบ่งเนื้อหาออกเป็น 22 บท ใน 5 ส่วน โดยสามารถสรุปเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ผู้เขียนได้กล่าวถึงกรอบแนวคิดของความดีและความชั่วร้าย โดยกล่าวถึงการหาประโยชน์จากบุคคลอื่นที่อาจเป็นไปได้เพื่อความอยู่รอดของตัวเอง โดยความน่าสนใจอยู่ที่ ความตั้งใจมุ่งหมายที่จะทำร้ายกันเป็นสำคัญ แม้จะไม่ได้แสดงออกมาในรูปของความรุนแรง แต่อาจจะออกมาในรูปการพูดโกหก, การโกง, การหลอกลวง เป็นต้น เจตจำนงเสรี (Free will) เป็นอีกประเด็นที่กล่าวถึงในส่วนนี้ว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงหรือไม่ ถ้าหากไม่มีอยู่จริงตามหลักฐานทางวิทยาศาสตร์แล้ว ใครคือผู้ที่จะต้องแสดงความรับผิดชอบในผลของการกระทำที่ได้ตัดสินใจทำลงไป ก็ยังคงเป็นเรื่องที่ยังคงศึกษากันอยู่ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการจัดกลุ่มบุคคลตามแนวทางของจิตวิทยาสังคม ซึ่งมุ่งเน้นให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มภายนอก (Outgroup contact) หรือบุคคลที่ไม่ใช่พรรคพวกของเรา มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่มาจากกลุ่มภายนอก มักจะไม่ได้รับการยกย่อง หรือประเมินค่าในความสามารถต่ำ มีความไวเนื้อเชื้อใจน้อยกว่าบุคคลที่มาจากกลุ่มเดียวกับเรา ดังนั้นแม้ว่าการแบ่งกลุ่มจะเป็นประโยชน์ แต่ก็ทำให้เกิดการให้ค่าและความสำคัญระหว่างกันน้อยลงไป รวมทั้งมีแนวโน้มที่จะโกรธเคืองกันได้ง่ายกว่า ที่สำคัญบุคคลที่มาจากกลุ่มอื่นหรือกลุ่มภายนอกมักให้ภาพชัดเจนของการกระทำด้อยค่ากว่าภายในกลุ่มของตนเอง

ส่วนที่ 2 กล่าวถึงการจงใจทำร้ายผู้อื่นด้วย อันมีบ่อเกิดมาจากความลำเอียงที่เกิดขึ้นมาจากความตั้งใจ เช่น การเหยียดสีผิวของชาวอเมริกัน เป็นต้น อคติในหลายรูปแบบมักแสดงออกให้เห็นว่ามักจะเกิดขึ้นในเวลาที่เราไม่รู้ตัว ถึงแม้ว่าเราจะเตรียมตัวหรือตั้งใจว่าจะพยายามไม่ให้อคติใดๆเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีแล้ว เราจะเห็นอคติความลำเอียงเกิดขึ้นได้ในบริบทต่างๆ แม้กระทั่งในสังคมที่สนับสนุนความเป็นประชาธิปไตยเองก็ตาม ในบทถัดไปได้กล่าวถึงความรุนแรงจากผลกระทบของสื่อและเกมส์ที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ในขณะที่อายุของผู้ใช้งานน้อยลงเรื่อยๆ ผลกระทบจากเกมส์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความรุนแรงได้รับการยืนยันว่าจากนักจิตวิทยาว่า พฤติกรรมรุนแรงในเกมส์ที่แสดงออกมาขณะเล่นนั้น ส่งผลให้ระดับความโกรธเพิ่มสูงขึ้นได้มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามพฤติกรรมที่ตีอย่างการแสดงออกแบบเอื้อสังคม (Prosocial behavior) ที่จัดว่าเป็นพฤติกรรมที่ควรส่งเสริมกลับลดระดับลง ผู้เขียนได้นำโมเดลความก้าวร้าวแบบ The General Aggression Model: GAM มาใช้วิเคราะห์จนทำให้เห็นว่า การนำเสนอพฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคมควรถูกสื่อต่างๆ นำเสนอเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมแบบนี้ใช้เป็นทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาที่กล่าวไว้ข้างต้นได้เป็นอย่างดี บทถัดไปกล่าวถึงความคลุมเครือของคำว่าชั่วร้ายในบริบทของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และการกระทำที่โหดร้ายป่าเถื่อน ซึ่งแยกได้ยาก

ระหว่างบุคคลที่ทำชั่วร้าย หรือว่าสิ่งนั้นเป็นเพียงแค่การกระทำชั่วร้าย หรือว่าเป็นไปได้ทั้งสองอย่าง โดยสิ่งที่น่าสนใจคือในสถานการณ์จริงไม่ว่าจะเป็นผู้เห็นเหตุการณ์, เหยื่อ หรือผู้ลงมือกระทำสามารถแสดงออกได้ทั้งด้านดีและด้านชั่วร้ายเสมอ เช่น หากผู้เห็นเหตุการณ์พบเจอเหตุการณ์รุนแรงบางอย่าง แต่กลับไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือ ในกรณีเช่นนี้จะตัดสินใจอย่างไรว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ดี ในบทสุดท้ายกล่าวถึงโมเดล Social Interaction Model of Objectification มาใช้อธิบายบริบทเรื่องความรุนแรงทางเพศ ที่มักพบในรูปแบบที่มากกว่าการข่มขืนและข่มขู่เพียงเท่านั้น แต่ยังมากับการค้าสิ่งผิดกฎหมาย, ยาเสพติด, การตัดอวัยวะเพศ และโสเภณี ในความรุนแรงทั้งหมดนี้ เพศหญิงจะถูกมองว่าเป็นเสมือนวัตถุทางเพศเสมอ

ส่วนที่ 3 กล่าวถึงความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน 2 ประการที่เกี่ยวข้องกับอคติในการตัดสินว่า ตนเองเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมสูงกว่าผู้อื่นได้อย่างไรนั้นได้แก่ การรับรู้ว่าตนเองสำคัญมากจนเกินความจริง และการได้รับคำยกย่องจากผู้อื่นมากเกินไป ในทางกลับกันก็อาจจะเป็นเรื่องที่ดีหากพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมและกฎระเบียบได้รับการส่งเสริมสิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ ผลการศึกษาในหลายๆงานวิจัยระบุชัดเจนว่า คนทั่วไปมักทำนายพฤติกรรมของผู้อื่นได้ดีและแม่นยำมากกว่าทำนายเรื่องของตนเอง ในทำนองเดียวกันนี้พบว่าการสร้างความสัมพันธ์ก็สามารถถูกตีความว่า เป็นความเสี่ยงที่จะต้องเสียอารมณ์ความรู้สึก หรือต้องลงทุนกับความรู้สึกมากกว่าบุคคลที่ไม่สนิทชิดเชื้อกัน ในแง่นี้การให้คำในความสัมพันธ์ใดๆก็ตาม จึงสามารถถือได้ว่ามีผลกระทบด้านลบทางอารมณ์ควบคู่มาพร้อมกันด้วยเสมอ บทต่อมากล่าวถึงสถานการณ์ในเรื่องจำ ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมผู้คนที่มีคติความดีตัว ผู้เขียนได้ตั้งคำถามและแสดงความสัมพันธ์ของโรคทางจิตเวชชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่าไซโคพาท (Psychopath) ในฐานะที่อาจเป็นต้นกำเนิดต่อของความชั่วร้ายต่างๆที่แสดงออกมาของมนุษย์ นอกจากนั้นยังกล่าวถึงความละเอียดและความรู้สึกผิดในฐานะของการรับรู้ทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อมีคุณธรรม สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นปกติในบุคคลทั่วไป แต่เกิดขึ้นน้อยในนักโทษที่อยู่ในเรือนจำ บทสุดท้ายกล่าวถึงการยอมรับความจริงและการโกหกเรื่องทั้งสองมีงานวิจัยยืนยันให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปนั้นเคยได้กระทำ ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างงานวิจัยเชิงทดลองชิ้นหนึ่งที่ศึกษาโอกาสที่ผู้คนจะแสดงความไม่ซื่อสัตย์และโกหกว่าจะเพิ่มมากขึ้นหรือไม่หากมีโอกาสที่มากขึ้นที่จะแสดงออกมา สิ่งที่พบคือ หากบุคคลนั้นนึกถึงภาพพจน์ที่ดีของตัวเอง หรือหากนึกถึงความมีคุณธรรมจริยธรรมในสายตาผู้อื่นมองมาที่ตนเอง โอกาสที่จะโกหกจะเพิ่มสูงขึ้นเพื่อให้ผู้อื่นมองตนเองว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมก็ด้วยเช่นกัน

ส่วนที่ 4 กล่าวถึงมุมมองของกลุ่มชนและหมู่คณะ ที่มีต่อความดีและความชั่วร้าย หนังสือเล่มนี้ยืนยันกับผู้อ่านว่าการตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงนั้น ไม่จำเป็นต้องจบด้วยการก่ออาชญากรรมเสมอไป ในทางกลับกันก็สามารถแสดงออกได้ทั้งพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี กระบวนการทางจิตและกลไกการป้องกันทางจิตของผู้ตกเป็นเหยื่อนั้น อาจแสดงออกมาในทางลบที่มีผลกระทบต่อกระบวนการตีความในภาพลักษณ์ของตนเอง นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่าทั้งผู้ที่ลงมือกระทำต่อเหยื่อและผู้ที่ถูกเห็นเหตุการณ์แต่กลับไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือ อาจมีผลมาจากกลไกทางจิตในทางลบไม่ต่างกัน เพราะนั้นนอกจากจะได้รับการมองว่าไม่มีมนุษยธรรมแล้ว ยังสามารถก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆตามมา ที่อาจคาดไม่ถึงอีกหลายประการ นอกจากนั้นยังได้นำเสนอกระบวนการทางจิตที่แตกต่างของกลุ่มผู้ก่อการร้ายในแต่ละระดับความรุนแรง ที่ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ตั้งใจก่อเหตุการณ์รุนแรงนั้นไม่สามารถจัดเป็นคนดี และไม่ควรถูกจัดว่าเป็นบุคคลทั่วไปที่กระทำชั่ว ในส่วนท้ายของส่วนที่ 4 กล่าวถึงข้อดีของบริบทในองค์กรการทำงานว่า เป็นสถานที่ที่จะช่วยลดความเป็นตัวบุคคล หรือกลุ่มย่อยต่าง ๆ ลงแล้วสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกัน ลดพลังในการขัดแย้งของแต่ละบุคคลได้เป็นอย่างดี เพราะองค์กรในการทำงานต้องสร้างเป้าหมายร่วมกัน

ส่วนที่ 5 กล่าวถึงความเป็นไปได้ของความโอบอ้อมอารีและไม่เห็นแก่ตัวผ่านทางความเป็นอาสาสมัครของผู้มีจิตอาสาในฐานะที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ประโยชน์ของการเป็นอาสาสมัครที่มีต่อสังคมนั้นมากกว่าเพียงแค่ผู้ให้ และผู้ได้รับ ตามรากศัพท์ภาษาอังกฤษของคำว่าอาสาสมัครนั้นมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าไม่เห็นแก่ตัว การเป็นอาสาสมัครจึงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับกิจกรรมที่แสดงความเป็นตัวตนเองน้อยลง (Self-less acts) แม้ว่าจุดประสงค์ของการเป็นอาสาสมัครจะต่างกัน เช่น ทำเพื่อช่วยเหลือคนอื่น, ตอบสนองความต้องการของตัวเอง หรือใช้การช่วยเหลือผู้อื่นนั้น

เป็นบันไดในการก้าวไปยังจุดประสงค์อื่นๆ ต่อไปก็ตาม จิตอาสาไม่ว่าจะด้วยจุดประสงค์ใดก็ตาม ยังถือว่าเป็นตัวแทนของพฤติกรรมด้านดีของมนุษย์ ในบทต่อไปนำเสนอเรื่องจิตวิทยาของการสร้างวีรกรรมที่ดีและการเป็นฮีโร่ ด้วยการชี้ให้เห็นปัญหาจากมุมมองที่คาดหวังเกินความเป็นมนุษย์ โดยนำเสนอกระบวนการทางจิตวิทยาที่คาดเดาว่า ผู้สร้างวีรกรรมอาจจะเกิดความทุกข์จากการถูกมองว่าเป็นคนดีตลอดเวลา ดังนั้นหากยอมรับมุมมองแบบนี้ย่อมส่งผลให้เกิดปัญหาได้ เนื่องจากคนเราไม่จำเป็นต้องถูกมองว่าเป็นคนดีเสมอไป และความคาดหวังว่าจะต้องถูกมองว่าเป็นคนดีเสมอกลับแสดงออกถึงปัญหาอย่างที่ได้ยกตัวอย่างเรื่องการโกหกข้างต้นมาแล้ว นอกจากนี้แม้ว่าการเป็นฮีโร่จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจในการช่วยเหลือผู้อื่น แต่การเกิดขึ้นของยุคสมัยของฮีโร่ต่างๆ ย่อมสะท้อนให้เห็นได้ว่าพฤติกรรมเหล่านี้ยังเป็นเรื่องแปลกหรือเกิดขึ้นน้อยในสังคมยุคนี้ๆ บทสุดท้ายในส่วนที่ 5 นี้ผู้เขียนได้บรรยายเกี่ยวกับโครงการที่มีชื่อว่า the Heroic Imagination Project (HIP) ที่สนับสนุนให้เกิดการช่วยเหลือผู้อื่นในทุกระดับของสังคม เช่น ในโรงเรียน, ชุมชน, ภาคธุรกิจ และในประเทศชาติ โครงการนี้ได้รับสนับสนุนให้เกิดวิชาเรียนเชิงปฏิบัติการที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือทำเป็นกลุ่ม และครูผู้สอนเป็นแค่ผู้แนะนำผ่านกิจกรรมที่กลุ่มนักเรียนสร้างขึ้นเพื่อช่วยเหลือสังคม ปัจจุบันมีโรงเรียนในหลายประเทศได้นำไปปรับใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งผู้สนใจสามารถติดตามและศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ www.heroicimagination.org

หนังสือเล่มนี้ย้ำหลายครั้งในหลายสถานการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมชั่วร้ายกับบุคคลชั่วร้ายจัดว่าเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ เนื่องจากองค์ประกอบของความชั่วร้ายรวมทั้งพฤติกรรมที่ชั่วร้ายนั้นมีอยู่ในทุกขั้นของการสร้างความดี โดยเฉพาะเมื่อเราประเมินว่าความดีเกิดจากเพียงแค่ผลของมัน โดยไม่ได้พิจารณาว่าระหว่างทางนั้นเกิดสิ่งใดที่ไม่ดีได้บ้าง ดังนั้นหากมองเพียงแค่ว่าคนดีก็คือคนที่ส่งผ่านผลดีมาสู่ตัวของเรา, กลุ่มของเรา, พวกของเรา, และพันธมิตรของเรา แล้วประเมินความชั่วร้ายนั้นจากผลที่เกิดจากเหตุที่ขัดขวางความดีที่เราควรจะได้รับ ดังนั้นปัญหาของการประเมินความดีก็คือคุณค่าของความดีจะถูกจำกัดความขึ้นตามความหมายการรับรู้ภายในของกลุ่มคนเท่านั้น เช่น เมื่อเรากล่าวว่าความดีคือผลของพฤติกรรมที่ทำให้ผู้อื่นได้รับในสิ่งที่ต้องการ ดังนั้นคุณค่าของการที่พ่อแม่บริจาคเงินค่าเล่าเรียนให้กับลูก จึงมีค่าไม่เท่ากับการที่บริจาคเงินให้กับผู้อื่นได้เรียน แต่ในทางกลับกันปัญหาที่เกิดขึ้นคือ การเรียนรู้ว่าการให้อภัยผู้อื่นนั้น จึงมีค่ามากกว่าการให้อภัยตัวเอง แต่ในความเป็นจริงการให้อภัยตัวเองเป็นสิ่งที่จำเป็นและมีค่าไม่ต่างจากการให้อภัยผู้อื่น และทุกคนควรจะเรียนรู้คุณค่าจากสิ่งนั้นเทียบเท่ากัน เป็นต้น

สิ่งที่ทำให้หนังสือเล่มนี้น่าสนใจเป็นพิเศษคือ การตั้งคำถามที่ผู้อ่านจะหันกลับมาพิจารณาที่ขณะคิดที่มีต่อทั้งความดีและความชั่วร้ายว่าเป็นอย่างไรที่เราเข้าใจหรือไม่ เช่น หากความรู้สึกผิดเป็นสิ่งที่ดี แล้วความละอายใจเป็นสิ่งที่ดีด้วยหรือไม่ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าความชั่วร้ายนั้นมีอยู่ในทุกกิจกรรมของมนุษย์จนกลายเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรม สามารถถูกส่งต่อเป็นทอดๆ ไป สู่กลุ่มคนอื่นๆ หรือคนรุ่นอื่นๆ ได้เช่นกัน ความเป็นไปได้ที่เราทุกคนจะเคยตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงต่าง ที่ส่งผลทำให้เราแสดงออกมาผ่านทางความกลัว, การตัดสินใจพฤติกรรมของคนอื่น และการคว่ำบาตรต่อแนวคิดของใครสักคนอย่างง่ายดาย แม้จะมีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์มากขึ้นว่า มนุษย์มีวิวัฒนาการที่จะสามารถแยกความดีออกจากความชั่วร้ายได้ แต่สิ่งที่หนังสือเล่มนี้กล่าวไว้คือ การพิจารณาความดีและความชั่วอาจจะต้องพิจารณาจากความตั้งใจที่จะกระทำด้วย เพราะความชั่วร้ายที่ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจจะไม่สามารถจัดเป็นความชั่วร้ายได้อย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามความดีที่ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจจะไม่สามารถจัดอยู่ในรูปของความดีได้อย่างสมบูรณ์เช่นกัน

2. บทสรุป

หนังสือเล่มนี้ถูกเขียนจากผู้แต่งมากกว่า 30 ท่านใน 22 หัวข้อแบ่งเป็น 5 ส่วนย่อยตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น มีศัพท์เฉพาะทางด้านจิตวิทยาและพฤติกรรมศาสตร์ค่อนข้างยากและมีจำนวนมาก ผู้อ่านที่ไม่คุ้นชินอาจต้องศึกษาเพิ่มเติมในคำศัพท์เฉพาะทางเหล่านั้น เนื่องจากคำแต่ละคำมีความหมายที่เฉพาะที่ระบุถึงสาเหตุและรูปแบบของพฤติกรรมที่แสดงออกมาอย่างเฉพาะเจาะจงแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้เหมาะอย่างยิ่งที่จะเป็นแรงบันดาลใจในการทำวิจัย และเอกสาร

อ้างอิงที่มีคุณค่าทางวิชาการสำหรับนักจิตวิทยาสังคมและผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมศาสตร์ หรือ จริยศาสตร์ของมนุษย์

3. รายการอ้างอิง

- Bangkok Post. (2020). *Hunt on for gold-shop killer*. Retrieved from <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/1833234/hunt-on-for-gold-shop-killer>
- BBC Asia. (2020). *Thailand shooting: Soldier who killed 26 in Korat shot dead*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-asia-51431690>
- Miller, A. G. (Ed.). (2016). *The social psychology of good and evil (2 Ed)*. New York, NY: Guilford.